

Blomqvist Tünde

Létezik-e svédmagyar irodalom? És ha nem, milyen formában?

Arról, hogy Svédországban beszélhetünk-e magyar diaszpóráról, illetve az ott magyarok által és/vagy magyarul írt irodalom lenne-e az úgynevezett svédmagyar irodalom, eltérhetnek a vélemények, nem utolsósorban azért is, mert talán már meghaladott földrajzi szempontok szerint felosztani az irodalmat. Az 1960-as években használatos diaszpórairodalom azokra a magyarul írt művekre utalt, amelyek nem a mai Magyarország területén születtek, így tehát magába foglalta mind a magyar kisebbségi irodalmat, mind a magyar emigránsirodalmat. Ma már azonban – legalábbis ami a magyarok által és a magyarul írt irodalmi alkotásokat illeti – nem feltétlen ütközik a könyvkiadás földrajzi határokba.

Több kutató már korábban is megkérdőjelezte a magyar bevándorló- illetve diaszpórakultúra meglétét Európában. Szabó Mátyás etnológus szerint az Amerikai Egyesült Államokkal ellentétben Európában nincs magyar bevándorlókkultúra, mivel az európai magyar bevándorlókkultúrának nincsenek közös vonásai, és egyetlen európai országban sincs legalább ötvenezer magyar emigráns, ami Szabó szerint szükséges ahhoz, hogy bevándorlókkultúráról beszélhessünk.¹ Svédországban például napjainkban tizenöt- és harmincháromezer közé tehető a magyarok száma. Ennél pontosabb adattal azért nehéz szolgálni, mert a hivatalos svéd statisztika csak a Svédországba magyar állampolgárként érkezőket tartja számon magyarként, a kisebbségekből érkezetteket viszont nem.

A magyarok száma Nyugat-Európában viszont már az 1980-as években is kérdéseket vetett fel, és meg is állapították, hogy túl kisszámú volt az olyan külföldi magyar csoport, amely kollektív tapasztalon osztozott volna.² Ezért egy lehetséges svédországi magyar diaszpórairodalommal is az lenne a gond, hogy mindez feltételezné, hogy a Svédországban élő magyar írók, olvasók és irodalmi intézmények között együttműködés van. Természetesen csakis azután, miután bizonyosságot nyert, hogy egyáltalán léteznek svédországi magyar írók, olvasók és irodalmi intézmények (kiadók, folyóiratok, kritikusok, stb).

A diaszpórairodalomtól ugyanakkor korábban azt is elvárták, hogy az alkotások a diaszpóralétről szóljanak, viszont ez sem mindig áll fenn, hiszen a külföldön írt magyar irodalom vagy a magyar irodalmi tradíciókat, vagy a befogadó ország, kultúra hagyományait követte.³ A tematikán túl a huszadik században a diaszpórairodalom a nyelvmegtartásról is szól, vagyis

Blomqvist Tünde (1977) – irodalomtörténész, PhD, egyetemi adjunktus, Modern nyelvek intézete, Uppsalai Egyetem, Uppsala, Svédország, tunde.blomqvist@moderna.uu.se

¹ Szabó Mátyás: *A diaszpórakutatás korlátai és lehetőségei. = Tanulmányok a diaszpóráról.* Szerk. Kovács Nóra. MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Gondolat, Bp. 2005. 25–29. 28.

² Béládi Miklós: *A magyar irodalom története 1945–1975. A határon túli magyar irodalom.* IV. Akadémiai, Bp. 1982.

³ Uo. 325–327.

a magyar diaszpórában élő írók magyarul írtak, lehetőleg tehát a diaszpóralét tapasztalatairól. Hasonló elvárásokat támasztottak az emigránsirodalommal szemben is.

Az említett kritériumokból kiindulva, amelyek meghatározzák a diaszpórai irodalmat, azt kell mondanunk, hogy Svédországban nem létezik és nem is létezett magyar diaszpórai irodalom. Viszont vannak magyar származású szerzők, akik szépirodalmi alkotásokat adnak ki. Más kérdés azonban, hogy milyen irodalmi kategóriába tartoznak ezek az művek.

Jelen tanulmány a svédmagyar irodalom jellegzetességeit foglalja össze, valamint kitér a svédországi magyar származású szerzők által írt irodalmi alkotások svéd, illetve magyar fordításának hiányára is.

A svédmagyar irodalom

A svédországi magyar irodalom olyan irodalmi alkotásokat foglal magába, amelyeket magyar származású szerzők írtak svédországi letelepedésük után magyarul vagy más nyelven, és könyv formájában jelentettek meg.⁴ Erről szóló kutatásom kérdésfelvételeit és eredményeit a 2017-ben megjelent svéd nyelvű doktori értekezésem tartalmazza: *Két szék között. Magyar nyelvi háttérrel rendelkező szépírók Svédországban (1945–2015)*,⁵ melynek magyar nyelvű kiadása folyamatban van.

A svédországi magyar írók kategóriájába azokat az első generációs emigránsokat sorolom, akik 1945 után telepedtek le Svédországban, Magyarországról vagy Magyarországgal határos országokból érkező magyarok és magyar anyanyelvűek. Az írók többsége (szám szerint negyvenhét) Magyarországról költözött Svédországba, és tizenkilencen Magyarországon kívül élő magyar kisebbség soraiból emigrált. 1945 és 2015 között hatvanhat Svédországban letelepedett magyar származású író 219 könyve jelent meg több műfajban:

Műfaj	Kötetszám
Vers	116
Regény	34
Önéletrajzi írás	30
Novella	19
Esszé	12
Levelezés	3
Dráma	3
Életrajz	2
<i>Összesen</i>	<i>219</i>

Tematikailag mind a második világháború, mind az 1956-os magyarországi események, mind a kommunizmus túlkapásai megjelennek a művekben, főként az emigrálás okaként,

⁴ Az adatok nem tartalmazzák tehát azokat a szépirodalmi alkotásokat (főként verseket, novellákat vagy esszéket), amelyek folyóiratokban vagy online felületeken jelentek meg.

⁵ Lásd Blomqvist Tünde: *Mellan två stolar. Författarskap i Sverige med ungerskspråkig bakgrund 1945–2015*. Uppsala universitet, Uppsala 2017.

ugyanakkor nagyon sok mű teljesen mellőzi mindezt, és nem önéletrajzi adatokra és témákra szorítkozik.

A Svédországban alkotó magyar származású írók műveinek feltérképezése és elemzése során nyilvánvalóvá vált az is, hogy az említett szerzők nem csupán magyarul írtak. Éppen ezért a magyar mellett főként svéd, de más nyelvű szépirodalmi művek is a svédmagyar irodalomba kerülhetnek. Emiatt azt is vizsgálni kellene, hogy melyik irodalmi közegnek a részei ezek az alkotások, ha egyáltalán részei valamelyiknek.

Ennek az irodalomnak egy lehetséges megközelítési módja irodalomszociológiai megközelítés lehet, mert így fókuszálhatunk a publikálási lehetőségekre és csatornákra, a nyelvválasztásra, a témákra és a szerzők irodalmi közegben betöltött pozíciójára. Az irodalomszociológiai megközelítés ugyanakkor lehetővé teszi ennek az irodalomnak az értékítéletmentes feltérképezését is, vagyis a szerzők és alkotásaik számbavételét irodalmi értéküktől függetlenül. Amennyiben ezekről a kategóriákról és csoportokról beszélünk, ugyanis mindenképpen egy marginalizált csoportról alkotunk véleményt. Hasonló irodalmak gyakran posztkolonialista és kultúrtörténeti kutatások témáját képezik, és bár ebben az esetben is kiindulási pontot nyújthatnak ezek az elméletek és kutatási eredmények, például olyan terminusokra való reflektáláskor, mint a *különbözőség*, *hibriditás*, *hibrid identitás*, *elidegenítés* vagy a *kulturális sokszínűség*, a publikálási lehetőségek, recepció, nyelvválasztás, szövegen belüli kódváltás, írói identitás és pozicionálás elemzése elsőbbséget élvezett a kutatásomban, mert egy még nem ismert irodalmi közeget hivatott megismerni. Ezért jelent tanulmány is inkább az utóbbi témákra fókuszál.

Valószínűleg az lenne a legkézenfekvőbb, ha a svédmagyar irodalom meghatározásánál az irodalmi művek nyelvéből indulnánk ki, és csak a magyarul írt alkotásokkal foglalkoznánk. Ez viszont a téves következtetéssel járna, hogy a Svédországban élő magyar származású szerzők csakis magyarul írnak. Az úgynevezett egynyelvű paradigma ellen több irodalomkutató is fellép a huszonegyedik században. Yasemin Yildiz például rávilágít arra, hogy az általában előnyben részesített anyanyelvnek nevezett nyelv nem feltétlen élvez minden író esetében elsőbbséget. Az anyanyelvhez társíthatók ugyanis olyan negatív érzelmek is, amelyek azt a kirekesztettség és az idegenségérzet nyelvivé teszik.⁶ Ezért nem ritka az, hogy egy szerzőnek nem az anyanyelve az irodalmi nyelve, és ez a svédmagyar szerzők esetében is észrevehető.

Amennyiben nem kívánjuk mellőzni sem a magyarul, sem pedig a svédül (vagy egyéb nyelven) írt műveket, legeredményesebben transzkulturális és transznacionális megközelítések-ből tanulmányozható ez a fajta irodalom. Ilyen szempontból a svédországi magyar irodalom olyan pozíciókkal állítja szembe az érdeklődőt, amelyek megkérdőjelezzik a nemzeti besorolás helyénvalóságát, amely éppen a kisebbségek és kisebbségi irodalmak kulturális egységesítése és marginalizálása miatt kritizálható. Transzkulturális és transznacionális megközelítésben a svédországi magyar vagy a svédmagyar irodalom olyan műveket foglal magába, amelyeknek szerzői magyar származásúak, ám Svédországba történt bevándorlásuk után nem feltétlenül csak magyarul, hanem más nyelven (is) alkottak. Vannak írók, akik csak egy nyelven írtak, de olyanok is, akik svédül is és magyarul is publikáltak. A szám szerinti felosztást a nyelv és a megjelent kötetek száma szerint az alábbi táblázat tartalmazza:

⁶ Yasemin Yildiz: *Beyond the Mother Tongue. The Postmonolingual Condition*. Fordham University Press, New York 2012. 203.

Nyelv	Írók	Könyv
Svéd	29	107
Magyar	26	105
Kétnyelvű	10	6
Angol	1	1
<i>Összesen</i>	<i>66</i>	<i>219</i>

A táblázatból kiderül, hogy szinte ugyanannyian írnak magyarul, mint svédül. A nyelvválasztást illetően meg kell azonban jegyezni, hogy a svédül írók között sem minden író nyelvváltó. A svéd, a többség esetében ugyanis, az első irodalmi nyelv, hiszen emigrálásuk előtt nem írtak sem magyarul, sem más nyelven. Akik viszont emigrálásuk előtt is írtak magyarul, megtartották a magyar nyelvet, így Domonkos István, Tar Károly, vagy Gergely Tamás, Antal Imre, Solymossy Olivér és Erba Odescalchi Sándor Svédországban is magyarul ír.

A fenti táblázatból az is kitűnik, hogy a svédországi magyar származású szerzők többsége vagy magyarul, vagy svédül ír, és más nyelveket nézve csak egyetlen angol nyelven írt könyv jelent meg. Mivel az irodalmi alkotásokban használt nyelv kiválasztása összefüggésben lehet az emigráció okával és idejével is, a második világháború után Svédországban letelepedett szerzőket migrálásuk időpontja szerint négy csoportba osztottam:

1. akik a második világháborút követő évtizedben (1945–1955),
2. akik az 1956-os magyar forradalom kapcsán (1956–1958),
3. akik a kommunizmus további harminc évében (1959–1989),
4. és akik a rendszerváltás után (1990–2015) költöztek Svédországba.

Az első időszakban, 1945–1955 között, a Svédországban letelepedettek közül többnyire (tizenkettőtől tizenegyen) azok kezdtek el később írni, akik a zsidóüldözés miatt és/vagy a koncentrációs táborok túlélőiként kerültek Svédországba, önéletrajzi műveik is ezt a témát dolgozzák fel. Ez a típusú holokausztirodalom főként az 1980-as évektől van jelen a svéd irodalmi közegben, annak ellenére, hogy a szerzők a második csoportnál korábban érkeztek Svédországba. Ezek a szerzők emigrálásuk előtt nem publikáltak, és írással is korábban csak Hámori László foglalkozott újságíróként. Az íróknak magyar az anyanyelve, de (egy kivétellel) svédül írnak, svéd olvasóknak. A témákat, nyelvet és műfajt tekintve ez az írócsoport homogénnek mondható. Kivételt képez Erba Odescalchi Sándor önéletrajza, *Testamentum* címen, amely magyarul jelent meg, és nemcsak nyelvével, de szerzőjének arisztokrata múltjával is kivételt képez a csoporton belül.⁷

A második csoport huszonnégy írója az úgynevezett 56-osok csoportja, akik az 1956-os forradalom kapcsán, 1956–1958 között költöztek Svédországba. Az irodalmi alkotások nyelvét és műfaját tekintve ez egy az elsónél jóval heterogénabb csoport. Az önéletrajzi írásokon kívül verseket, regényeket, novellákat és esszéket is publikálnak. Bár kevesebb a hagyományos önéletrajz, több műben is találni önéletrajzi utalásokat. Az önéletrajzok történelmi eseményekről tanúskodnak, a második világháborúról és az 1956-os budapesti eseményekről. Az írók szintén migrálásuk után kezdtek el írással foglalkozni, de már néhány évvel közvetlen az emigráció után publikálnak. Az első csoporttól eltérően nemcsak svédül, hanem magyarul is írnak.

⁷ Lásd Erba Odescalchi Sándor: *Testamentum I–II. Családtörténet*. Dövény, Bp. 1991.

A harmadik csoport huszonhárom szerzője a kommunizmus alatt, 1959–1989 között emigrált, és a hetvenes években kezdtek el publikálni. Ebbe a csoportba sorolandó Domonkos István, aki vajdasági magyar költőből vált svédországi magyar emigránsköltővé. Domonkos az első olyan író, aki már az emigrálást megelőzően is publikált. A szerzők közül többen a 2000-es években már használják a technika kínálta lehetőségeket az otthoni kapcsolattartásra, publikálnak ezáltal magyarországi, erdélyi, vajdasági irodalmi folyóiratokban, és a magyarul írt műveiket magyarországi vagy erdélyi magyar kiadóknál adják ki.

Végül a negyedik csoport nyolc szerzője az 1989-es rendszerváltás után érkezett Svédországba, és többségük erdélyi magyar. Az első csoporthoz hasonlóan ez is eléggé homogén, a különbség a publikálás nyelvében érhető tetten: főként magyarul publikálnak egy szerző kivételével, aki svédül ír. Műfajilag a vers dominál náluk (lásd például Sall László vagy Szeles Judit verseit). Az ehhez a csoporthoz tartozó Tar Károly a másik olyan író Domonkos István mellett, aki Svédországba költözése előtt is jelentetett meg könyveket. Ami az egykori hazájukkal ápolt szakmai kapcsolatokat illeti, a publikáláson kívül könyvbemutatókon, író-olvasó találkozókra is részt vesznek Magyarországon és Erdélyben. Könyveiket Magyarországon szeretnék népszerűsíteni, magyar olvasóknak írni, és ezáltal a magyar irodalmi körbe szeretnének tartozni.

Legtöbb esetben azok az írók írni svédül, akik egy elnyomó politikai rendszer elől menekültek külföldre: például a zsidó háttérrel rendelkezők mindegyike a befogadó társadalom többségi svéd nyelvén ír, még akkor is, ha emigrálásuk időpontja szerint a második vagy harmadik csoporthoz tartoznak. De azok között is, akik az 1956-os események következtében hagyták el Magyarországot, vagy a kommunizmus idején vándoroltak ki, többen vannak, akik svédül kezdtek el írni. Ezekben az esetekben a korábban használt anyanyelv az elnyomás, az üldöztetés nyelvét jelenti, ezáltal olyanná válik, amivel az új életben már nem akarnak azonosulni. Az új, választott haza olvasóközönségének szeretnének tanúbizonyságot tenni és elmarasztalni azt az időszakot, politikai rendszert, társadalmat, amelyben már nem tudtak élni. Ugyanakkor az otthoni társadalmi rendszer bemutatásával magyarázattal is szeretnének szolgálni emigrálásuk okát illetően: „Célom, hogy az olvasó, aki nem ismeri a vasfüggöny mögötti körülményeket, betekintést kapjon abba a számára teljesen idegen életbe, amely gyakran majdnem hihetetlen. Ezeket a sorokat elsősorban azoknak szentelem, akik életükkel fizettek a kommunisták börtöneiben a szabadság iránti szeretetük miatt, és azoknak, akik hosszú évek alatt osztoztak velem a börtönélet napi szenvedéseiben, vágyaiban és reményeiben.”⁸

Az alkotások fő nyelvét illetően ezek a művek eltávolodtak a hagyományos értelemben vett, a nyelvi besorolásból kiinduló értelmezés szerinti magyar irodalomtól, viszont szerzőik eredetét és a művek tematikáját illetően oda (is) sorolhatók. A művek gyakran tartalmaznak magyar utalásokat: „Ha valaki megkérdezné tőlem, hogy szeretek-e valamit Magyarországból, minden kétséget kizárva azt felelném, hogy a *nyelvet*. Ezt a csodálatos hangutánzó nyelvet, amely fenomenálisan illik a lírához. Az országot, azzal a sok nagy költővel, akiknek műveit olyan szívesen olvastam volna fel a gyerekeimnek. De lásd, pontosan ezt nem engedtem megtörténni. Egyik gyerekünk sem tud magyarul. Egyedül engem lehet emiatt felelősségre vonni.”⁹

Minden svédül író szerző a svéd nyelvet csak az emigrálás után tanulta meg. Az általa írt szövegek a svéd nyelvet ugyan nem, viszont a svéd irodalmat új témákkal mindenképpen

⁸ Tomori L. Pál: *Levande död* (Élő halott). Simoto editions, 1963. 1. (saját fordítás).

⁹ Klein György: *Skapelsens fullkomlighet och livets tragik. Essäer* (A teremtés teljessége és az élet tragédiája. Esszék), Bonniers, Stockholm 2005. 158. (saját fordítás)

gazdagítják. Ezekben a művekben a svéd fő nyelven kívül más nyelvek is megjelennek, amelyek az írók nyelvi háttérét tükrözik. A más nyelvű elemek használatának célja szinte minden esetben a hitelesen megrajzolt többnyelvű környezet ábrázolása. Önéletrajzi írásokban például magyar szavak, kifejezések jelennek meg a család, az egykori otthon, a gyerekkori játékok felidézésekor vagy jiddis szavak a zsidó hagyományok, ünnepek, ételek megjelenítésekor. Több kontextuális elem is szerepel magyarul, például személynevek, becenevek, helységnevek, ételek, italok stb. Nem kell azonban sok kifejezésre gondolni: a magyarul, svábul, jiddisül nem értő svéd olvasók nincsenek kirekesztve. Az idegen nyelvű kifejezések nem nehezítik az olvasást, gyakran lefordítják vagy magyarázzák azokat.

Nem csak az önéletrajzi művek tartalmazhatnak magyar utalásokat. Előfordul az is, hogy regények, novellák párbeszédei például a bevándorlók által gyengén vagy helytelenül, akcentussal beszélt svédet próbálják visszaadni, utalva a történet szereplőjének svédétől eltérő anyanyelvére. Az ezekben a szituációkba rejtett humor megértése azonban feltételezi, hogy az olvasó is tudatában van a magyar anyanyelvi beszélőnek nehézséget okozó kiejtésnek és/vagy helyes kifejezés megtalálásának. Gyakori a fiktív történetek szereplőinek bemutatásakor is a magyar nyelvi háttér kiemelése: „Dartányi tipikusan magyar akcentussal beszélt svédül, végig nyílt magánhangzókkal, következetesen megnyomva a szavak első szótagját, és örületesen fordított szórenddel. A svéd fülnek körülbelül úgy hangzott, mint egy finn.”¹⁰

A magyarul írók általában azok a szerzők, akik egykori hazájukban is írtak, ők magyarul folytatják az írást. Ilyenek a magyar kisebbségi írók, akiknek megszokott, hogy anyanyelvüket használják egy más nyelvű többségi társadalomban. Vannak azonban Magyarországról érkezettek is, akik magyarul írnak, hiszen a globalizációnak köszönhetően az sem ritka, hogy ezek az írók helyet kaphatnak a magyar irodalmi közegben. Ma már egyszerűbb a kapcsolatépítés egykori hazájuk irodalmi közegeivel, könyveik eljuthatnak a magyar közönséghez, és nem elképzelhetetlen a magyar irodalmi diskurzusban való szereplés, illetve elismerés sem.

A magyar nyelvű alkotásokban, a svéd nyelvűekhez hasonlóan, találhatók szavak, kifejezések más nyelveken is. Több esetben is előfordulnak nyelvtanilag hibás svéd szerkezetek és mondatok annak illusztrálására, hogy a szereplő nem svéd anyanyelvű: „Amikor szemben állt a tulajdonosnővel, érezte, hogy a térde enyhén remeg, de azért a bemagolt mondatot sikerült elmondania: Ursäkta, jag är (sic!) kommit från Ungern. Jag är damfrisörkska. Jag tänkte att (sic!) börja arbete i Sverige. (Bocsánat, én Magyarországról jöttem. Női fodrász vagyok és gondoltam, hogy dolgozni kezdek Svédországban.)”¹¹

A magyar szövegekben azonban sokkal több a játékos elem is, a kevert nyelv, szójátékok, humor és a Thinsz Géza által elterjesztett úgynevezett svédmagyarosság:

„Meg-meglengeti a szavak
közepét-végét, akár
a sárgakeresztes kék lobogót:
svédmagyarul szól
megcsúszik a magánhangzókön

¹⁰ Neufeld Robert: *Ja, jag vill leva, jag vill dö i Norden. Roman* (Igen, Északon szeretnék élni és meghalni. [megjegyz. a svéd himnusz utolsó sora]). Neufeld's creditinformation, Stockholm 2002. 311.

¹¹ Ormos Gyula: *Svéd nyár*: Népszava, Bp. 1984. 21.

és estében még magával rántja
a szórendet is: énekel
magyarsvédül.

Magyarnak svéd,
svédnek meg magyar:
két országban idegen,
két nyelv pártolt el tőle.”¹²

Ez az irodalmi nyelv gazdagabb, mint azokban az alkotásokban, amelyeket nem anyanyelvükön írnak az írók. Ugyanakkor a magyarul írt művekkel az újdonságnak számító skandináv helyszínek, nevek, szokások megjelenítésével tematikailag is gazdagszik a magyar irodalom.

A művek többnyelvűségének és az előforduló kódváltásnak funkciója tehát szövegszinten az autentikus nyelvi környezetábrázolás, ugyanakkor olykor szerepe van a humoros szituációk ábrázolásában és különböző karakterek megformálásában is. A szövegszinten túlmutatóan globális funkcióként megemlítendő a morális funkció is: ezek a szövegek, amelyek túlnyomórészt egynyelvű környezetben születtek, a másság megmutatásával egyrészt információval szolgálnak, bemutatnak egy másik világot, más életstílust, másrészt ezáltal a különböző etnikumok, nyelvek és vallások elfogadását segíthetik elő.

Az írók többsége civil foglalkozásának köszönhetően integrálódott a svéd társadalomba, de íróként gyakran kimaradnak a svéd irodalmi közegből, és nem tagjai írói közösségeknek, illetve ritka a könyvkiadóktól, kritikusoktól vagy olvasóktól érkező visszajelzés is. Domonkos Istvánon és Tar Károlyon kívül másnak nem jelent meg könyve az emigráció előtt. Viszont vannak olyanok, akik irodalmi és kulturális lapoknál dolgoztak, mint Gergely Tamás, Hámori László, Lipcsey Emőke, Sall László és Solymossy Olivér, vagy publikáltak nem szépirodalmi munkákat, mint Antal Imre és Erba Odescalchi Sándor. Svédországban viszont egyikőjük sem az írósgépből él vagy élt, és a hatvanhat szerzőből harmincan egykötetes írók.

Klein György és Márky Ildikó valamelyest helyet kapott a svéd irodalmi közegben, míg például Thinsz Géza, Domonkos István, Lipcsey Emőke és Tar Károly a magyarban ismertebb. Domonkos és Tar könyveiben, akik emigrációjuk előtt is publikáltak, az emigránslét központi helyet kap, és a nyelv megőrzése, ápolása is jelentős téma náluk:

„felszívódsz, elvegyülsz önként lihegve
viseleteddel, gesztusoddal, frizuráddal mímelve
a nyájjas befogadót: hátha, hátha megbocsát,
amiért meg kellett osztania veled jó sorsát.

Miközben szegényedsz gyorsuló ütemben,
magyarul már nem tudsz, a mások nyelvét töröd,
gyermekeidben sincs már magyar örömd.”¹³

¹² Thinsz Géza: *Svédmagyaros* = Uő: *Vizek távlatai*. Magyar könyvkiadó, Stockholm 1979. 35.

¹³ Tar Károly: *Létszó. Versek*. Stúdium Kiadó, Kvár 2001. 90.

Korábban Thinsz Géza ötvenhatos menekültként közvetítőként pozícionálta magát a svéd és magyar kultúra között, és ebben a köztes, úgynevezett *in-between* létben találta meg írói hangját. Az emigránsirodalom kutatói emiatt is figyeltek fel rá. Többször is írt a két nyelvben és kultúrában való jelenlétről, ami a hetvenes-nyolcvanas években elvárás is volt az emigráns-írókkal szemben:

„két nyelven tévelyeg az életben,
aztán majd elföldelik. Két nyelven.

Magyar nyelvem a svédet dúsíítja, a svéd meg
gyomlálja a magyart. Gyümölcsöző ez a közös munka,
még akkor is, ha olykor-olykor savanyú a szőlő.

Kétnyelvűségem alázatra oktat.”¹⁴

Márky Ildikó regényeiben a magyar háttér hősei származásában van jelen, illetve olyan témákban, mint az identitás és a magyar gyökerek keresése, amely valamennyi regényében központi téma, még akkor is, ha ő például gyerekként került Svédországba, és mindig is svédül írt: „Csak csalódni fogsz, Márton, hallgass rám, mondta neki több alkalommal is. Nem térhetsz vissza ahhoz, ami elmúlt. Se te, se mi! Ilyen értelemben semmiben nem különbözöl tőlem, csak azért, mert te elhagytad a hazádat! Én sem térhetek vissza ahhoz, ami volt. Minden alkalommal csak csalódni fogsz, tudod, mondta. És ismételtetései nem voltak hiábavalóak. Igaza lett.”¹⁵

A könyvek kiadásának lehetőségei

A Svédországban magyarul író szerzők esetében felmerül a kérdés, hogy milyen kiadónál fogják tudni megjelentetni könyveiket. Főként a kilencvenes évekig disszidensekként vagy emigráltakként számontartottaknak kevés lehetőségük volt Magyarországon kiadni a könyveiket. Svédországban sem állt azonban rendelkezésre egy könyvkiadó, amely magyar kiadásokra szakosodott volna. Harmincnégy magyar nyelvű könyv huszonhat különböző kiadónál jelent meg Magyarországon, Romániában és Szerbiában. Viszont a többi megjelent könyv nagy része kisebb kiadónál vagy magánkiadásban jelent meg Svédországban, Romániában, Németországban és Ausztriában. Összesen az írók egyharmada csak saját finanszírozás esetén tudja könyveit megjelentetni.

Hasonló a helyzet a svédül írt könyvek esetében is. Ötven svéd nyelvű könyv tizenhét különböző könyvkiadónál jelent meg, de akadnak olyan művek is, amelyeket a nagy múltú svéd Bonnier kiadó vagy a Norstedt publikált, összesen hat szerző huszonnégy műve. További három szerző hat könyve ugyancsak régebbi, elismert svéd kiadó gondozásában látott napvilágot. A könyvek több mint fele azonban ebben az esetben is olyan magánkiadásokban jelent meg, melyeket szerzőik maguk finanszíroztak.

¹⁴ Thinsz Géza: *Kétlaki krákogás*. = Uő: *Rendhagyó látogatás*. Magyar könyvkiadó, Stockholm 1981. 44.

¹⁵ Márky Ildikó: *Beckasinens öga* (A szalonka szeme). Norstedts, Stockholm 1990. (saját fordítás)

Összehasonlítva más svédországi úgynevezett bevándorlóirodalmakkal, különbség van azok és a svédmagyar irodalom között. Míg az észti, görög, perzsa esetében például fokozatos átmenetet észlelhetünk a többségi svéd nyelv felé,¹⁶ addig ez a magyar szerzők esetében nem figyelhető meg. Néhány író mindkét nyelven ír, de akik több könyvet is kiadtak, mint Gaál Zoltán vagy Neufeld Robert, későbbi munkáikat inkább magyarul írták, mint svédül. A 2000-es években, mikor már nem beszélhetünk politikai emigrációról, és könnyebb a kapcsolattartás az egykori hazával, magától értetődőbb lett magyarul publikálni, így elterjedtebb lett az is, hogy a szerzők Magyarországon próbálják megjelentetni könyveiket.

Bár az általam vizsgált időszakban az első svédországi letelepedések 1945-re datálódhatnak, a magyar származású szerzők könyvkiadásai később, az 1960-as években kezdődtek el. A publikálás nem a legkorábban érkezett emigránsoknak, hanem az 1956-ban Svédországba menekülőknek köszönhetően indult be. Thinsz Géza magyar nyelvű verseskötete¹⁷ és Stefan von Lukács svéd nyelvű regénye¹⁸ voltak az első kiadott könyvek. Egy évvel később jelent meg Döme Győző, Viharos Viktor írói álnév alatt kiadott, az 1956-os budapesti eseményeket feldolgozó verseskötete,¹⁹ valamint Thinsznek további két verseskötete²⁰ még az 1960-as években, amelyek közül az első magyar versfordításokat is tartalmaz.

Bár a holokausztirodalom szerzői az 1980-as évek végétől kezdenek publikálni, kivételt képez Eva Lundqvist 1961-ben megjelent önéletrajzi írása.²¹ A relatív késői publikálásnak az emlékek feldolgozásának lélektani okain kívül vannak gyakorlati okai is. Mivel ezek az alkotások svéd nyelvűek, a szerzőiknek megfelelőképpen el kellett sajátítaniuk a svéd nyelvet, és meg kellett ismerkedniük a svéd könyvkiadási procedúrákkal ahhoz, hogy önéletrajzi ihletésű munkáik megjelenhessenek a svéd könyvpiacra. Szinte minden esetben még ekkor is szükség volt a svéd anyanyelvű lektorral való együttműködésre. Lundqvist munkájának 1961-es, vagyis viszonylag korai megjelenése mögött a szerző másfajta munkastílusa állt: ő ugyanis először megírta az egész könyvet magyarul, majd a már kész szöveget fordította le svédre.

Önéletrajzi ihletésű írások nemcsak a zsidóüldözést átélni kényszerült, a koncentrációs táborokat megjárt vagy az 1956-os eseményekre visszaemlékezők témája, hanem a kommunizmus bebörtönzéseit elszenvetőknél is megjelenő téma. Erre példa Ladó József könyve,²² Littomiczky Oszkár vázlatai²³, illetve Tomori L. Pál regénye²⁴. Mindhárom kiadvány kizárólag svédül jelent meg, fordításuk nem készült, ami utal arra, hogy elsősorban nem az átélt traumák feldolgozását szolgálták, ami anyanyelven talán könnyebb lett volna. Ezek is olyan művek, amelyek a befogadó társadalom

¹⁶ Satu Gröndahl: *Invandrar- och minoritetslitteraturer i Sverige. Från förutsättningar till framtidsutsikter* (Bevándorló- és kisebbségi irodalmak. A feltételektől a jövőbeli kilátásokig). = Uő (szerk.): *Litteraturens gränsland. Invandrar- och minoritetslitteratur i nordiskt perspektiv* (Az irodalom határperemén. Bevándorló- és kisebbségi irodalom északi perspektívából). Centrum för multietnisk forskning, Uppsala 2002. 35–70. 62.

¹⁷ Lásd Thinsz Géza: *Még mindig így*. Stockholmi Magyar Intézet, Stockholm 1960.

¹⁸ Lásd Stephan von Lukács: *Italienska avenyn 44* (Olasz sugárút 44). Gebers, Stockholm 1960.

¹⁹ Lásd Viharos Viktor: *Így kezdődött. Versek*. Göteborg 1961.

²⁰ Lásd Thinsz Géza: *A jó hatványain*. Stockholmi Magyar Intézet, Stockholm 1964; Uő: *Asszonyáldó*. Stockholm 1966.

²¹ Lásd Eva Lundqvist: *Finns jag imorgon?* (Vagyok-e még holnap?). Bonniers, Stockholm 1961.

²² Lásd Ladó József: *I våldets skugga men i Guds hand. Fångelseminnen och andra minnen från Rumänien och Ungern* (Az erőszak árnyékában, de Isten kezében. Börtönemlékek és más emlékek Romániából és Magyarországról). Filadelfia, Stockholm 1968.

²³ Lásd Littomiczky Oszkár: *Återvunnet människovärde. Skisser* (Visszanyert emberi érték. Vázlatok). CWK Gleerups, Lund 1966.

²⁴ Lásd Tomori L. Pál: *i. m.* 1963.

sámára készültek magyarázatként az emigrálás okaira és elkerülhetetlenségére. Több esetben is cél a hazai társadalom elnyomásainak, árnyoldalainak bemutatása, illetve leszámolás az otthon hagyott rendszerrel, ami a nyelvváltásban teljesebbé válik. Az önéletrajzi munkákat megjelentető szerzők szinte minden esetben svédül írnak. Egyeseknek azonban személyes okaik is vannak – a már Svédországban született utódoknak írják könyveiket: „El akartam mesélni a gyerekeimnek és az unokáimnak, hogy lehet az, hogy ők svédek lettek, és hogyan váltam én svédé. Svédé válásom legérdekesebb része Svédországba érkezésem első éveiben zajlott.”²⁵

Az 1970-es években az önéletrajzi írások mellett hat regény, Thinsz Géza első svéd nyelvű verseskötete²⁶, illetve Vörös Márton önéletrajzi vonatkozásokat tartalmazó könyve²⁷ is napvilágot lát. Ez utóbbi Magyarországon is megjelent a szerző fordításában,²⁸ akárcsak Thinsz Géza saját maga fordította versei.²⁹

Ebben az évtizedben magyarul Thinsz Géza soron következő kötetein³⁰ túl még egy verseskötet³¹ és két regény³² jelent meg. Említésre méltó még Hendi Péter drámája³³, amelyet kétnyelvű kötetben, magyarul és svédül publikált. Kétnyelvű prózai kiadványokra nagyon kevés példát találni ezeknél a szerzőknél, még akkor is, ha az írók mindkét nyelven jelentetnek meg könyveket. A kétnyelvű könyvek hiányának okait éppen ezért inkább a nyelvkombinációban – mind a magyar, mind a svéd kis nyelvnek számít –, vagy a jellemezően egynyelvű könyvpiaci szokásokban kereshetjük. Hendi Péter, illetve Solymossy Olivér 1980-ban megjelent önéletrajzi ihletésű története³⁴ és Libik György 1981-ben megjelent novelláskötetén³⁵ kívül nem adtak ki más kétnyelvű könyvet. Mindhárom kiadványt a svédországi Borås városhoz tartozó bevándorlókiadó (Invandrarförlaget) gondozta, amely elsősorban más nemzetiségű és nem svéd anyanyelvű szerzők könyveinek kiadását vállalta magára. Kétnyelvű verseskötetekkel Gyóni István jelentkezett³⁶ az 1990-es években, amelyek kiadását a szerző maga finanszírozta. Ezekben, akárcsak Hendi drámakötetében, egyik oldalon a magyar, másikon a svéd szöveg található. Ezzel szemben Solymossynál az egész szöveg megjelenik előbb magyarul, utána svédül ugyanabban a kötetben. Libiknél viszont a hosszabb, magyar nyelvű fő szöveget csak egy rövidebb svéd összefoglaló követi. A kétnyelvű kiadványok nem keltenek különösebb feltűnést, de Solymossy előszóirója, Tóth László megjegyzi, „Örömteli, hogy a novellák mind magyarul, mind svédül megjelennek. Ezáltal a mai svéd irodalmat is gazdagítják.”³⁷

²⁵ Blaho Ferenc: *En ungrare blir svensk. Mitt liv: del 1, 2 och 3* (Egy magyar svéd lesz. Az életem: 1., 2. és 3. rész). Recito, Norsborg 2011. 14. (saját fordítás)

²⁶ Thinsz Géza: *Konsten att föra dialog. Dikter* (A párbeszéd művészete. Versek), Fri press, Bromma 1978.

²⁷ Vörös Márton: *Även för din skull. Svenska Röda Korset i Ungern i världskrigets dagar*. Askild & Kärnekull, Stockholm 1978.

²⁸ Uő: *Teértert is: egy svéd vöröskeresztes visszaemlékezése Pécs tragikus napjaira*. Gondolat, Bp. 1992.

²⁹ Thinsz Géza: *A párbeszéd művészete. Válogatott versek*. Magvető, Bp. 1983.

³⁰ Thinsz Géza: *Árnyjáték. Versek és fordítások*. Magyar könyvkiadó, Stockholm 1970; *Határsávok. Versek*. Magyar könyvkiadó, Stockholm 1976.; *Vizek távlatai*. Magyar könyvkiadó, Stockholm 1979.

³¹ Czákó István: *Égbeugrók*. Lund 1972.

³² Hendi Péter: *A menekvő. Kisregény, elbeszélések*. Göteborg 1973.

³³ Hendi Péter: *Bankrablás Stockholmban. Játék két részben/Bankrån i Stockholm. Pjä i två akter*. Invandrarförlaget, Borås 1978.

³⁴ Solymossy Olivér: *På okända vägar. = Járatlan utakon*. Invandrarförlaget, Borås 1980.

³⁵ Libik György: *Üzenet lesiklásból = Besked från störtloppet*. Invandrarförlaget, Borås 1981.

³⁶ Lásd Gyóni István: *Tvillingarna: läsåret 1994/94 = Ikrek: az 1993/94-es tanév*. ITG konsult, Göteborg 1996; *Parantes. Zárjel*. ITG konsult, Göteborg 1996; *A bárány. Lammet*. ITG konsult, Göteborg 1998.

³⁷ Solymossy: *i. m.* 1980. 8. (saját fordítás)

Ugyancsak a hetvenes években jelent meg az egyetlen nem magyarul és nem is svédül írt könyv, Jo Langer angol nyelvű önéletrajza.³⁸ Langer könyvét magyarul nem adták ki, de Svédországban két kiadást is megért Svante Hansson svéd fordításában, először 1981-ben, majd 2015-ben.³⁹

A nyolcvanas években viszonylag sok verseskötet jelent meg, melyek közül 21 magyar nyelvű és kilenc svéd. Folytatódik a regények írása és kiadása mindkét nyelven, illetve az önéletrajzi munkáké svédül. Elkezdődik ugyanakkor a holokausztirodalomba (is) tartozó önéletrajzok kiadása. Ebben az évtizedben jelenik meg Göndör Ferencé⁴⁰ és Klein Györgyé⁴¹ is. Az elsősorban sejtbiológusként és rákkutató tudósként ismert Klein György esszéket írt gyakran engednek betekintést a szerző szakmai munkásságába is. Szépirodalmi munkássága valószínűleg tudományos ismertségének köszönhetően indult el. Kleint maga Gerhard Bonnier, a Bonnier könyvkiadó vezetője kérte fel memoárjainak megírására, és bár ezt Klein még a hetvenes években nem tartotta megvalósíthatónak, 1984-ben mégiscsak sikerült kiadnia könyvét a híres kiadó gondozásában. Ezután további tizenkét esszéket írt ott jelent meg 1987 és 2015 között, ami mellett azért nem mehetünk el szó nélkül, mert egyrészt a Bonnier kiadónál nem akárciknek sikerül könyvet megjelentetnie, lévén a Norsted mellett a leghíresebb svéd könyvkiadó, másrészt Klein az egyetlen, akinek a vizsgált szerzők közül hamarabb volt kiadója, mint kiadni való kötete. Esszéit több nyelvre is lefordították, válogatáskötetek láttak napvilágot angolul, norvégul, finnül és japánul is. Bár irodalmi munkássága a magyar olvasóközönség számára sokáig ismeretlen volt, mikor öt válogatáskötetét magyarul is kiadták, ezeket is olyan nagy nevű magyar kiadók gondozták, mint a Gondolat, Magvető vagy a Corvina.⁴² Az első szépirodalmi munkájaként megjelent memoárjait Magyarországon jóval esszéket írt után, 2016-ban adták ki.⁴³

Legtöbb, a holokausztirodalomba tartozó alkotás Svédországban a kilencvenes években jelent meg, magyar fordításban viszont egyik sem. Többük svédül több kiadást is megért, például Göndör önéletrajza, de Klein, Emerich Roth⁴⁴ és Hédi Fried⁴⁵ könyvei is. A 2010-es években ezek e-könyv vagy hangoskönyv formájában is megjelentek, hasonlóan Georg Sessler⁴⁶, Klara Weiss⁴⁷ önéletrajzi munkáihoz, Klein György esszégyűjteményeihez és Márky Ildikó svéd nyelvű regényeihez. A digitalizálás csupán a svédül írt művekre vonatkozik, a magyar nyelvűek nem jelentek meg digitális formában.

³⁸ Jo Langer: *Convictions: memories of a life shared with a good communist*. Deutsch, London 1979.

³⁹ Lásd *Uő: Fången i sin övertygelse. Minnen från ett liv tillsammans med en god kommunist*, ford. Svante Hansson, Askild & Kämekull, Stockholm 1981; *Övertygelser. Minnen från mitt liv med en god kommunist*, ford. Svante Hansson, Ruin, Stockholm 2015.

⁴⁰ Göndör Ferenc: *A-6171. Ett judiskt levnadsöde* (A-6171. Egy zsidó életsors), Warne, Partille 1984.

⁴¹ Klein Georg: *... i stället för hemland. Memoarer* (Haza helyett. Memoárok), Bonniers, Stockholm 1984.

⁴² Klein György: *A tudomány körül. Válogatott esszék*, ford. Hernádi Miklós, Buda Béla, Buda Júlia, Erdei Sára, Gondolat, Bp. 1994; Klein György: *Vak akarát és önző DNS. Válogatott esszék*, ford. Kúnos László, Magvető, Bp. 2001; Klein György: *Szilárd Leó tízparancsolata*, ford. Kúnos Linda, Corvina, Bp. 2008; Klein György: *Üstökösök. Három öntörvénnyű élet*, ford. Kúnos László, Corvina, Bp. 2014; Klein György: *Vak akarát és önző DNS. Válogatott esszék*, ford. Kúnos László, Rakovszky Zsuzsa, 2. bőv. kiad. Corvina, Bp. 2015.

⁴³ Klein György: *Haza helyett. Memoár*, ford. Kúnos László, Corvina, Bp. 2016.

⁴⁴ Roth Emerich: *Jude, žid, zsidó. En berättelse om kärlek och hat och vägen till ett nytt liv* (Jude, žid, zsidó. Történet szeretetről, gyűlöletről és egy új életről), Carlsson, Stockholm 1995.

⁴⁵ Fried Hédi: *Skärvor av ett liv. Vägen till och från Auschwitz* (Életszilánkok. Út Auschwitzba és Auschwitzból), Natur & Kultur, Stockholm 1992.

⁴⁶ Georg Sessler: *Jag lever fast jag är död. En judisk familj i Budapest* (Élek bár halott vagyok. Egy zsidó család Budapesten), Bonniers, Stockholm 2006.

⁴⁷ Klara Weiss: *Som ett höstlöv i vinden* [Mint őszi levél a szélben], Leopard, Stockholm 2004.

Bár a 2000-es évektől kezdődően egyre többen írnak magyarul, továbbra sincs igény a svédül megjelent művek magyar fordítására, annak ellenére sem, hogy más nyelvekre több szerző munkáját is lefordították: Hédi Fried könyveit angol, német, orosz és román nyelvre; Göndör Ferenc önéletrajzát kurdra; Susanne Berglind művét dánra; Therese Müllerét németre; Benny Grünfeldét pedig angolra és dánra. Munkáik azonban magyarul nem ismertek.

Nagy valószínűséggel a már Svédországban született, magyar gyökerekkel rendelkező szerzők egyértelműen a svéd nyelvet választják majd irodalmi nyelvüknek. Susanne Levin esetében például, aki magyar zsidó származású édesanyja történetét írja meg könyvében,⁴⁸ további műveiben is hasonló témákkal foglalkozik. Levin másodgenerációs magyarként, a korábbi generációhoz hasonlóan, kizárólag svédül ír, könyveit nem fordították le magyarra. Ugyancsak másodgenerációs magyarnak számít a svéd újságíró, riporter és író Gellert Tamás, aki szintén svédül ír, de akinek a könyveiben a származásáról már egyáltalán nem esik szó. Gellert talán legismertebb könyvének, *A lézeres gyilkos*nak van magyar fordítása.⁴⁹

Rothman Lenke egyik könyve Garam Katalin fordításában,⁵⁰ Márky Ildikó hat regénye közül pedig egy jelent meg magyarul.⁵¹ Molnár István regényének⁵² magyar fordítása a lundi Ághegy kiadó gondozásában jelent meg. Az Ághegy kiadó és irodalmi folyóirat Tar Károly vezetésével a skandináviai magyar származású írók és művészek megismertetését tűzte ki céljául.

A magyarul írt könyvek svédre fordítása esetében is hasonló tendencia figyelhető meg. Thinsz Géza a hetvenes és nyolcvanas években maga fordította és adta ki svédül az eredetileg magyarul írt verseit, amelyek az akkori stockholmi Magyar Intézethez tartozó Magyar könyvkiadónál jelentek meg. Svédül írt pikareszk regénye⁵³ viszont nem jelent meg magyarul, csak dánul, szintén a szerző saját fordításában.

Domonkos István ismert verse, a *Kormányeltörésben*, amelyet még a hetvenes évek elején, letelepedése előtt írt egy svédországi látogatása során, 2015-ben jelent meg fordításban. A budapesti Országos Idegennyelvű Könyvtár és a Napkút Kiadó gondozásában megjelent kötet tizenkét nyelven, a svédén kívül szerbül, angolul, lengyelül, törökül, németül, észtül, franciául, macedónul, oroszul és románul is tartalmazza a verset.⁵⁴

A svédmagyar irodalom részeként számontartott könyvek közül tehát kevés ismert mind a svéd, mind a magyar irodalomban. A holokausztirodalom szerzői közül többen ismertek a svéd társadalomban (Klein György, Hédi Fried, Emerich Roth), mivel könyveik önéletrajzi vonatkozásaiból kifolyólag előadásokat tartottak svéd iskolákban és egyéb fórumokon. A svédül írók közül így néhányan elismertek a befogadó ország kulturális közegében, de Márky Ildikón kívül egyikük sem kapott irodalmi kitüntetést. Őt sem szépirodalmi szerzőként tartják elsősorban számon, hanem fordítói elismerést kapott. Márky ugyanis férjével, a svéd irodalomtudós Gunnar D. Hanssonnal együtt Esterházy Péter svéd fordítójaként ismert.

⁴⁸ Susanne Levin: *Tillbaka till Király utca* [Vissza a Király utcába], Natur & Kultur, Stockholm 2000.

⁴⁹ Gellert Tamás: *A lézeres gyilkos. Egy merényletsorozat anatómiája*, ford. Papolczy Péter, Corvina, Bp. 2008.

⁵⁰ Rothman Lenke: *Eső*, ford. Garam Katalin, PolgART, Bp. 2005.

⁵¹ Márky Ildikó: *Ostinato*, ford. Rác Judit, Polar Könyvek, Bp. 2001.

⁵² Molnár István: *Mint pillangó a tűzhöz*, Ághegy, Lund 2011[?]

⁵³ Thinsz Géza: *Gästspel i tiden. En pikareskroman* (Vendégláték az időben. Pikareszk regény), Norstedts, Stockholm 1987.

⁵⁴ Domonkos István: *Kormányeltörésben*, Országos Idegennyelvű Könyvtár – Napkút Kiadó, Bp. 2015.

A svédországi magyar származású írók alig ismertek a magyar irodalmi közegben, talán Thinsz Géza kivétel, akit magyar emigránsíróként tartottak számon a hetvenes-nyolcvanas, években. Tar Károly a magyar kulturális örökség külföldi ápolásáért részesült magyar állami elismerésben, Domonkos István pedig emigrálása előtti munkásságáért, de magyar emigráns-íróként már nem tartják számon.

Azok a kortárs szerzők, mint Lipcsey Emőke, Szeles Judit, Asztalos Morell Ildikó, Gergely Tamás, Sall László és Tar Károly, akik ma is aktívan részt vesznek a különböző irodalmi közegekben, magyarul írnak, és Magyarországon jelentetik meg a köteteiket. Ugyanakkor vannak közöttük olyanok is, akikben felmerül az igény a svéd irodalmi közegben való pozicionálásra is, kevésbé magyar bevándorló íróként, mint inkább magyar íróként, akit svédre is fordítanak.⁵⁵

Létezik svédmagyar irodalom?

Svédországban korábban bevándorlóíróknak nevezték azokat az írókat, akik Svédországban telepedtek le, és akik műveiben az emigráció volt a téma. Ezek a műveket írhatták svédül, de más nyelven is.⁵⁶ A svédmagyar irodalom esetében a művek több mint felében nem téma az emigráció. Így a vizsgált korpusz másik felét korábban *magyar bevándorlóirodalomnak*, illetve magyar szemszögből *magyar emigrációs irodalomnak* neveztük volna. A félreértéseket kiküszöbölendő a *svédországi magyar migrációs irodalom* megnevezés magába foglalhatná mindezeket a szerzőket és könyveiket, nyelvtől és témától függetlenül.

A megjelent könyveknek az a fele, amelyik nem tematizálja az emigrációt, nyelvtől függően vagy a magyar irodalomba (58 kötet, 26,48 %) vagy a svéd irodalomba (55 kötet = 25,11 %) tarthat. Nagy részük azonban marginalizált helyet foglal el az illető irodalmi közegben. A svéd irodalmi közeg csak azokat az írókat integrálja, akik a holokausztot tematizálják, vagy más olyan témákat, amelyekkel több olvasó tud azonosulni. A magyar irodalmi közeg pedig csak azokat, akik már ismertek voltak emigrációjuk előtt is, vagy valamilyen módon sikerült az irodalmi köztudatba bejutniuk új témáiknak köszönhetően, amelyek szintén az emigrációhoz vagy az új hazához kapcsolódnak, akár indirekt módon is.

Az, hogy van hatvanhat író, akik esetében a magyar anyanyelv a közös, valamint 219 kiadott könyv, még nem elég ahhoz, hogy *svédmagyar irodalomról* vagy *svédországi magyar irodalmi kultúráról* beszélhessünk. Hiányoznak azok a külső feltételek, amelyek egy ilyen irodalmat összefognának, mint például szervezett írói tevékenységek, találkozók, fórumok vagy közös publikálási lehetőségek, kiadók és folyóiratok. Korábban voltak ugyan olyan próbálkozások, amelyek közös kulturális és irodalmi folyóiratok és könyvkiadók alapítását célozták meg, mint például a már említett Ághegy vagy az Ághegy Könyvek sorozat a 2000-es évek Lundjában,

⁵⁵ Asztalos Morell Ildikó magyar verseskötetének (*Feloldozás. Egy lélek rezdülése*, Ághegy, Lund 2011.) 2018-ban jelent meg a svéd fordítása (*Befrielse: en själs vandringar*, Whip Media, Helsingborg 2018.). Lipcsey Emőke legutóbbi, 2017-ben megjelent regénye (*A vadnyúl bukfcencet vet*, Kortárs, Bp.2017.) 2020 elején jelent meg svédül (*Haren gör en kullerbyta*, Korpen, Göteborg 2020.).

⁵⁶ Satu Gröndahl: „Invandrar- och minoritetslitteraturer i Sverige. Från förutsättningar till framtidsutsikter” (Bevándorló- és kisebbségi irodalmak Svédországban. A feltételektől a jövőbeli kilátásokig). = *Litteraturens gränsland. Invandrar- och minoritetslitteratur i nordiskt perspektiv* (Az irodalom hatáperemén. Bevándorló- és kisebbségi irodalom északi perspektívából). Szerk. Satu Gröndahl. Centrum för multietnisk forskning, Uppsala 2002. 35–70. 35.

viszont ma nincs olyan könyvkiadó, amely az ezekhez hasonló tematikájú és/vagy nyelvű könyvek gondozását magára vállalná. A könyvek csak egy szűk olvasóközönséghez jutnak el, és nagy részüknek nincsen szakértő kritikusa. Sok az amatőr, dilettáns író, akik saját maguk finanszírozzák könyveik kiadását, de sem nemzeti, sem nemzetközi elismerést nem érhetnek el. Több író sikere attól függ, mennyire eredményesen használják kulturális és szociális tőkéjüket ahhoz, hogy könyveiket elismertebb kiadóknál tudják publikálni.

Megállapítható tehát, hogy a *svédmagyar irodalom* egységes irodalmi közegként nem létezik, de vannak magyar származású írók Svédországban, akik írnak szépirodalmat, publikálnak magyarul is, svédül is különböző témájú szépirodalmi könyveket. A magyar nyelvi és kulturális háttér azonban nem bír olyan homogenizáló erővel, hogy egy egységes irodalomról beszélhessünk, csak erre jellemző esztétikával, témával, nyelvvél, publikálási stratégiákkal és lehetőségekkel.

Is There a Swedish-Hungarian Literature, and If Not, in What Form?

Keywords: Hungarian literature in Sweden, transcultural, transnational literature, migration literature, fiction translation

From the point of view of a transcultural and / or transnational approach, Hungarian literature in Sweden includes works that have authors of Hungarian origin who migrated to Sweden, but their works are not necessarily written only in Hungarian. There are authors who only write in one language (Hungarian, Swedish or English), and there are also those who are publishing in both Swedish and Hungarian. For mapping these works, we can take as starting point the date of the authors' migration, distinguishing four groups of authors. The study of the groups shows certain language and thematic similarities. This article intends to present the literature written by Swedish authors of Hungarian origin between 1945 and 2015. These are works that have authors of Hungarian origin, but very few of them are known by readers in Hungary. The presentation by groups helps to examine common features of the authors and their works. Focus is on the language choice, but also on the need for the translation of these works between Hungarian and Swedish. However, the most relevant question remains whether this literature is part of the Swedish literature, the Hungarian literature, or both literatures, or neither of them.